

ks. prof. dr hab. Jacek Hadryś
Kierownik Zakładu Teologii Systematycznej
Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja rozprawy doktorskiej

STRUKTURA CZŁOWIEKA JAKO PRZESTRZEŃ ZJEDNOCZENIA Z BOGIEM W PISMACH EDYTY STEIN (1891 – 1942)

napisanej na seminarium z teologii duchowości
na Wydziale Teologicznym UKSW w Warszawie
Warszawa 2025, s. 225.

Doktorantka: **mgr lic. Elżbieta Kożuchowska**

Promotor: **ks. prof. dr hab. Marek Tatar**

1. Temat rozprawy

Podjęty przez Doktorantkę problem badawczy sformułowany jako: *Struktura człowieka jako przestrzeń zjednoczenia z Bogiem w pismach Edyty Stein (1891 – 1942)* wydaje się być niezwykle aktualny w czasach kryzysu antropologicznego widocznego m.in. w zakresie definicji człowieka, rozstrzygnięcia podstaw i znaczenia tożsamości płciowej, redefinicji pojęcia rodziny, instrumentalnego traktowania ludzkiej płodności, rozumienia duchowości, deprawacji ciała bądź jego ubóstwiania, częstego zachwiania celowości i sensowności ludzkiego ist-

nienia. Jak powszechnie wiadomo, głównym przedmiotem badań w pismach Edyty Stein był człowiek. Jako filozof analizowała ona to zagadnienie posługując się narzędziami z zakresu fenomenologii, zaś po konwersji na katolicyzm czerpała głównie z Objawienia Bożego, filozofii św. Tomasza z Akwinu, św. Augustyna oraz twórczości św. Jana od Krzyża i św. Teresy z Avila. Myśl Edyty Stein stanowi niezwykle cenne i bogate źródło wiedzy na temat człowieka. Święta wypracowała względnie pełen obraz człowieka, który współcześnie może stanowić pewną odpowiedź na pytania dotyczące sensu jego istnienia, powołania, zróżnicowania płciowego oraz spełnienia. Trwające obrady nad przyznaniem świętej Teresie Benedykcie od Krzyża tytułu doktora Kościoła dodatkowo potwierdzając aktualność i ważność zagadnienia podjętego przez Doktorantkę.

Z uznaniem przyznaję, iż temat rozprawy jest ambitny, konkretny i prawidłowo sformułowany.

2. Problematyka i cel pracy

Jak we wstępie do swojej pracy Doktorantka zaznaczyła, na gruncie polskim wielu badaczy analizowało twórczość Edyty Stein, aczkolwiek najczęściej były to badania filozoficzne. Słusznie zauważyła potrzebę powstania pracy, która podejmie próbę odczytania antropologicznej myśli Edyty Stein w kluczu teologii duchowości katolickiej. Niniejsza praca badawcza rzecz jasna stanowi próbę odpowiedzi na zaistniałą potrzebę. Problem postawiony w dysertacji przez Doktorantkę dotyczy relacji pomiędzy strukturą człowieka a dynamiką życia uświęcającego w myśli Edyty Stein. Kluczowym zagadnieniem jest ade-

kwatność struktury człowieka do działającej łaski. Innymi słowy, przedmiotem badań jest obszar, na którym dokonuje się spotkanie stworzonej przez Boga natury ludzkiej (duchowość ontyczna) i działającej łaski (duchowość moralna). W tym kontekście Doktorantka słusznie wskazała, że zasadniczą rolę pełni dzieło Wcielenia i Odkupienia, gdyż dopiero w świetle tych misteriów możliwe jest odczytanie integralnej wizji człowieka.

Problematyka i cel pracy zostały przez Autorkę określone poprawnie, aczkolwiek mogła to wyjaśnić w sposób jeszcze bardziej precyzyjny.

3. Baza źródłowa oraz metoda pracy

Baza źródłowa została krótko opisana na stronach 8-9 we wstępie rozprawy, a szczegółowo rozpisana w bibliografii na stronach 218-225. Głównymi źródłami są prace Edyty Stein, w których bezpośrednio porusza zagadnienie człowieka oraz jego struktury w odniesieniu do działania łaski. Należą do nich: *Byt skończony a byt wieczny, Czym jest człowiek? Antropologia teologiczna, Twierdza duchowa* oraz *Wiedza krzyża. Studium o św. Janie od Krzyża*. Cennymi źródłami są również wykłady Świętej opublikowane pt. *Kobieta. Pytania i refleksje*, a także mniejsze dzieła duchowe, jak np. *Tajemnica Bożego Narodzenia*. W rozprawie zostały także wykorzystane źródła, które poruszają tematykę struktury człowieka: *Budowa osoby ludzkiej. Wykład z antropologii filozoficznej, O zagadnieniu wczucia*, a także autobiografia świętej: *Dzieje pewnej rodziny żydowskiej oraz inne zapiski autobiograficzne*. Zastosowana przez Autorkę rozprawy metoda badaw-

cza jest, jak sama określiła, krytyką i analizą tekstów źródłowych oraz syntezą wniosków. W mniejszym stopniu Doktorantka zastosowała metodę historycznej krytyki źródeł – uczyniła to celem ukazania ewolucji myśli świętej.

Zarówno baza źródłowa jak i metoda zastosowana w dysertacji są adekwatne zarówno dla opracowania zagadnienia, jak i osiągnięcia celu pracy, aczkolwiek w literaturze przedmiotu mogłoby być więcej odwołań do publikacji dotyczących przynajmniej częściowo podjętej w rozprawie przez Doktorantkę problematyki, np. M. Jędraszewski, *Edyta Stein. Filozof i łaska wiary*, Poznań 2003.

4. Struktura i wartość merytoryczna rozprawy

Praca pani Elżbiety Kożuchowskiej podzielona została na pięć części. W pierwszym rozdziale zostały poddane analizie biblijne opisy stworzenia człowieka, na bazie których został ustalony statut człowieka względem pozostałych stworzeń. Na ich podstawie Edyta Stein zinterpretowała pierwotny zamysł Boga względem człowieka, uwzględniając przy tym chrystologiczny klucz hermeneutyczny. Następnie został poruszony temat obrazu Boga w stworzeniu i człowieku. Autorka rozprawy podjęła analizę w celu odczytania Bożego obrazu wpisanego w strukturę ontyczną człowieka w ogóle, a także w mężczyźnie i kobiecie. Na końcu pierwszego rozdziału Doktorantka scharakteryzowała ontyczny i duchowy stan pierwszej pary ludzkiej.

Drugi rozdział Autorka poświęciła zagadnieniu grzechu pierworodnego. W kontekście tego tematu zbadała duchową władzę człowieka, jaką jest wola, sam akt woli, jak również stałą obecność łaski przy zajmowaniu stanowiska woli. Na tak zarysowanym tle podjęła próbę uchwycenia istoty grzechu, a następnie przedstawienia jego skutków, przede wszystkim w wymiarze natury człowieka, jego relacji do innych ludzi oraz do Boga.

Trzeci rozdział dysertacji został poświęcony znaczeniu Osoby Jezusa Chrystusa – nowego Adama. Tak jak pierwszy człowiek zapoczątkował istnienie natury ludzkiej i jego czyny miały wpływ na jej kondycję, tak też Wcielony Boski Logos stanowi prototyp każdej ludzkiej istoty. W tym kontekście Doktorantka zbadała naturę Jezusa Chrystusa oraz konsekwencje unii hipostatycznej dla całego rodzaju ludzkiego. W ostatnim punkcie tego rozdziału nakreśliła stan natury odkupionej.

W czwartej części rozprawy jej Autorka podjęła problematykę dotyczącą struktury człowieka, odczytanej jako „przestrzeń” powołana do współdziałania z łaską. Poddała kolejno analizie składowe człowieka, do których należą: ciało, dusza i duch. Warto pamiętać, że podążając za intuicją świętej Teresy z Avila, Edyta Stein posłużyła się obrazem twierdzy, celem przedstawienia człowieka jako jednej, spójnej jednostki, będącej w swym centrum zamieszkałą przez samego Boga. Z tego względu kolejnym problemem poruszonym w czwartym rozdziale dysertacji jest zagadnienie związane z drogami prowadzącymi do owej „twierdzy wewnętrznej”.

Piąty i zarazem ostatni rozdział rozprawy zawiera analizę tematu formacji człowieka. Autorka podjęła próbę ukazania drogi prowadzącej do zjednoczenia mistycznego z Bogiem, w którą wpisuje się noc zmysłów oraz noc ducha. Przybliżyła także ideę integralnego człowieczeństwa.

Struktura pracy jest logiczna, kompletna, Autorka w pełni wywiązała się z postawionego sobie zadania. Prezentowane zagadnienia przedstawia konkretnie wykazując się dużą wiedzą i umiejętnością ich ujmowania oraz prezentowania. Jest w tym bardzo solidna, na bieżąco dokonuje stosownych podsumowań. Całościowe podsumowanie zamieszczone w zakończeniu rozprawy, podane w nim wnioski i tezy pozwalają stwierdzić, iż Doktorantka posiadała zdolność dokonywania merytorycznie prawidłowej oceny przeprowadzanych badań, stawiania odpowiednich tez oraz wyciągania prawidłowych wniosków. Plussem jest przedstawienie w zakończeniu rozprawy dalszych perspektyw badawczych.

Na uznanie zasługuje też komunikatywny język rozprawy i bardzo dobra znajomość techniki pisania pracy naukowej. Doktorantka z dużą starannością przygotowała tekst rozprawy, chociaż nie ustrzegła błędu w bibliografii: przy artykułach czy rozdziałach w monografiach koniecznie należy podać strony, na których one znajdują się w danej publikacji – o powyższym należy pamiętać przy ewentualnym wydaniu rozprawy drukiem, do czego bardzo zachęcam.

W wypracowanej przez Edytę Stein wizji człowieka można dostrzec święty realizm dotyczący jego kondycji. Jest to realizm, który łączy się z zachwytem nad jego świętością ontyczną oraz powołaniem do

przedziwnej zażyłości z samym Bogiem. Rozprawa p. Elżbiety Kożuchowskiej ma charakter interdyscyplinarny, ze względu na odwoływanie się do podstaw filozoficznych, dogmatycznych, a także pedagogicznych i psychologicznych. Opisy i wnioski podane w dysertacji mogą zostać wykorzystane w wielu dziedzinach, w których wymagana jest holistyczna i chrześcijańska wizja człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem jego celu nadprzyrodzonego. Bez wątpienia praca badawcza pani Elżbiety Kożuchowskiej wnosi konkretny wkład w teologię duchowości.

5. Pytania do Autorki rozprawy

Byłbym wdzięczny za udzielenie odpowiedzi na następujące pytania dotyczące zagadnień poruszanych w rozprawie:

1. „Oryginalnym jest w myśli Edyty Stein odczytanie stworzenia pierwszego człowieka jako początku Wcielenia, a także – wzięwszy pod uwagę odwieczne istnienie Logosu – partycypowanie w Jego Mistycznym Ciele już przez sam fakt zaistnienia”. Proszę bliżej wyjaśnić powyższe zdanie podane w zakończeniu Pani rozprawy.
2. W jaki sposób na podstawie biblijnych opisów stworzenia pierwszego człowieka Edyta Stein odczytała i nakreśliła sens zróżnicowania płciowego?

Konkluzja

Jak każda praca badawcza recenzowana rozprawa doktorska posiada swoje mocniejsze, a także słabsze strony, o czym napisałem w swojej recenzji, jednakże pragnę podkreślić, iż rozprawę doktorską ks. mgr lic. Elżbiety Kożuchowskiej oceniam wysoko. Doktorantka wykazała się znajomością podjętego zagadnienia oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Moim zdaniem rozprawa doktorska mgr lic. Elżbiety Kożuchowskiej w pełni odpowiada wymogom stawianym pracom doktorskim w oparciu o Ustawę z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U z 2017 r., poz. 1789) oraz Rozporządzenie z 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora. Wobec powyższego wnioskuję do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o dopuszczenie mgr lic. Elżbiety Kożuchowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

ks. Jacek Halgaj

Poznań, dnia 1 lutego 2025 r.